

Közzététel: 2019. június 6.

A tanulmány címe:

A magyarországi konjunktúrakutatás rövid történeti áttekintése

Szerzők:

Máténé Bella Klaudia,

a Központi Statisztikai Hivatal vezető-hivatalifőtanácsosa E-mail: klaudia.bella@ksh.hu

Ritzlné Kazimir Ildikó,

a Központi Statisztikai Hivatal vezető-hivatalifőtanácsosa E-mail: ildiko.ritzlne@ksh.hu

Sugár András,

a Budapesti Corvinus Egyetem tanszékvezető egyetemi docense E-mail: andras.sugar@uni-corvinus.hu

DOI: 10.20311/stat2019.6.hu0521

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Statisztikai Szemle c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány, vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

1. A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
2. A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
3. A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
4. A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
5. A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
6. A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

*„Forrás: Statisztikai Szemle c. folyóirat 97. évfolyam 6. számában megjelent, **Máténé Bella Klaudia, Ritzlné Kazimir Ildikó, Sugár András** által írt, 'A magyarországi konjunktúrakutatás rövid történeti áttekintése' című tanulmány (link csatolása)”*

7. A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

A magyarországi konjunktúrakutatás rövid történeti áttekintése

Máténé Bella Klaudia,
a Központi Statisztikai Hivatal
vezető-hivatalifőtanácsosa
E-mail: klaudia.bella@ksh.hu

Ritzné Kazimir Ildikó,
a Központi Statisztikai Hivatal
vezető-hivatalifőtanácsosa
E-mail: ildiko.ritzlne@ksh.hu

Sugár András,
a Budapesti Corvinus Egyetem
tanszékvezető egyetemi
docense
E-mail: [andras.sugar@uni-
corvinus.hu](mailto:andras.sugar@uni-corvinus.hu)

A szerzők áttekintik a konjunktúrakutatás magyarországi történetét, három időszakot különítve el: a második világháború előttit, a második világháború és a rendszerváltás közöttit, valamint a rendszerváltás utáni. Ismertetik a tudományág fontosabb szereplőit, irányzatait és eredményeit. A konjunktúrakutatás történelmi, gazdaságtörténeti beágyazottsága meghatározó, a kutatási irányok az adott időszak jellegzetességeire reflektálnak. A konjunktúrakutatást a múltban széles körű, intézményesült szakmai együttműködés és kommunikáció jellemezte. A statisztikusok, közgazdászok és piaci résztvevők számára egyaránt hasznos lenne a szakmai eszmecserék, hagyományok folytatása. A történeti áttekintés ennek megvalósulásához is szeretne hozzájárulni.

TÁRGYSZÓ:
Konjunktúrakutatás.
Indikátor.
Ciklusok.

DOI: 10.20311/stat2019.6.hu0521

A tanulmány a magyarországi konjunktúrakutatás történetét vizsgálja konkrét elemzéseken, publikációkon és saját számszerű példákon keresztül. Áttekintjük azt is, hogy milyen intézményi keretei alakultak ki Magyarországon a konjunktúrakutatásnak. Tanulságos, mennyi fáradságot, erőfeszítést tapasztalunk a második világháború előtt a konjunktúrakutatás kereteinek megteremtése területén, amely a KSH (Központi Statisztikai Hivatal), a minisztériumok, a kutatóintézetek és az egyetemek szakembereinek együttes munkálkodásán keresztül fellendítette a konjunktúrakutatás módszereit és elemzéseit egyaránt.

A korszak jelentős szakmai szereplői – többek között *Heller Farkas* vagy *Theiss Ede* – számára fontos volt, hogy a konjunktúrakutatás ügye mellé álljanak, és az 1928-tól egyesületi formában működő Magyar Konjunktúrakutató Intézet tagjai legyenek.

A második világháború után *Péter György* [1954] sok vitát kiváltó cikkét követően megindult reformszocializmus szintén széles körű szakmai kommunikációt indított el, amelyből a konjunktúrakutató-intézetek megalakulása, a szocializmus konjunktúraelmélete és a rendszer fenntarthatóságának kutatása fejlődött ki. Ez a korszak egészen a rendszerváltásig tartott. A rendszerváltás után a piaci alapon működő konjunktúrakutatások vették át a vezető szerepet amellet, hogy a szakmai fórum a témában lényegében megszűnt.

A konjunktúrakutatás fókuszában a keresleti hullámzások, vagyis a gazdaság ciklikus mozgásának vizsgálata áll. Elsősorban a gazdasági növekedést, a munkaerőpiaci folyamatokat, a külső és a belső egyensúlyt, illetve az árak, az árfolyam és a kamatok jelenlegi és várható alakulását fedi le, vagyis rövid távú folyamatokkal foglalkozik. Nagy hangsúlyt fektet a gazdaságpolitikai akciók hatásainak komplex bemutatására, illetve a makrogazdasági aggregátumok között fellelhető kapcsolatok szimultán kezelésére. Ugyanakkor az intézményrendszer és ezek változásai, az exogén sokkok nem hagyhatók figyelmen kívül a gazdasági növekedés elemzésekor.

A konjunktúramutatókat három csoportba sorolhatjuk attól függően, hogy időben hogyan viszonyulnak más idősorokhoz. A *megelőző* (leading) indikátor az elkövetkező eseményeket jelzi előre, így azt pénzügyi vagy gazdasági idősorok előrejelzésére lehet felhasználni. A kötvényhozamok alakulása a tőzsdei piac leading indikátora lehet, míg az üzleti bizalmi indexek a GDP (gross domestic product – bruttó hazai termék) alakulását jelezhetik előre. Az Ifo német üzleti bizalmi index (Ifo Business Climate Index) az egyik legismertebb, amelyet a müncheni székhelyű Ifo Gazdaságkutató Intézet állít össze kérdőíves felmérések eredményei alapján. A *lemaradó* (lagging) indikátor az eseményeket követi. A jelentősége abban áll, hogy megerősíti az idősor mintázatát, a bekövetkezett fordulatokat. Az egyik legismertebb lagging indikátor a munkanélküliségi ráta, amelynek növekedése a gazdaság gyenge teljesít-

ményét valószínűsíti. Az *együtt haladó* (coincident) indikátor együtt mozog a gazdasággal, erre a legismertebb példa a GDP.

A konjunktúramutatók készülhetnek egyes országokra vagy akár országcsoportokra is. A gazdasági növekedést jelző mutatók vizsgálhatják az egyes ágazatok (ipar, építőipar, kereskedelem, szolgáltatások) alakulását, valamint a felhasználási (például fogyasztás, beruházás) tételeket is. A nemzetgazdaság alakulását bemutató makroszintű indikátorok az egyes mikroszintű (például vállalati, lakossági) várcsozások adott módszertan szerint történő aggregálásával állnak elő.

A konjunktúrakutatás fókuszában levő keresleti hullámzások vizsgálata különösen a válságok előrejelzése szempontjából fontos. A regionális vagy világgazdasági válságok előrejelezhetősége kérdéses. A rövid távú indikátorokból általában látható a lassulás, ám a visszaesés sebessége és mértéke nehezen megjósolható. Például a 2008-as világválság esetében is – amely 2008 negyedik negyedévével jelentkezett Magyarországon – a bizalomvesztés a termelési értékek trendfordulója már hónapokkal a válság megjelenése előtt megfigyelhető volt, mind a hazai, mind a nemzetközi rövid távú indikátorokban. A visszaesés mélysége és rendkívüli sebessége azért volt kiszámíthatatlan, mert a pénzügyi szektor átalakulását a korábbi pénzügystatisztika nem volt képes követni, és így nem volt látható a pénzpiacokon jelentkező probléma nagysága. Mindemellett a rendelkezésre álló adatok bősége, amely az elmúlt évtizedekben alakult ki, illetve a nem, vagy nehezen számszerűsíthető indikátorok tovább nehezítették a válság előrejelzését (*Bagó* [2009]).

A válságok a jelentős társadalmi, gazdasági hatásaikkal, az előrejelzésükkel és kezelésükkel kapcsolatos kérdésekkel egyaránt számottevők, valamint kölcsönös hatást gyakorolnak a közgazdaságtanra és a statisztikára. A nagy gazdasági válság (1929–1933) eredményeként *Keynes* felhívta a figyelmet a konzervatív gazdaságpolitika hatástalanságára, a kereslet fontosságára és a kiadási multiplikatorkok működésére. Természetesen az általa feltárt összefüggések hasznosításához, a gazdaságpolitikai programok kidolgozásához megfelelő adatok is szükségessé váltak, és ez lendületet adott a nemzeti számlák kidolgozásához is (*Tily* [2009]).

Hasonlóképpen felhívta a figyelmet a piacok nem hatékony működésére a 2008-as válság is, aminek oka a gazdasági szereplők nem racionális viselkedése volt. Ennek hatása a közgazdaságtan számos területét érintette, többek között ösztönzőleg hatott például a viselkedési közgazdaságtan fejlődésére is.

Mivel a nemzetiszámla-adatok a piacok hatékony működésének feltételezésére épülnek, ezért a 2008-as válság után a GDP és nemzetiszámla-adatok használhatósága megkérdőjeleződött. A *Stiglitz–Sen–Fitoussi*-jelentés felhívta a figyelmet arra, hogy a társadalmi haladás és a hosszú távú fejlődés, illetve a társadalmi jóllét mérésére alkalmas indikátorok kifejlesztése lenne szükséges, mert ezekre a célokra a GDP nem alkalmas (*Stiglitz–Sen–Fitoussi* [2009]).

A tanulmány a magyar konjunktúrakutatás történeti áttekintését nyújtja. A vizsgált időszak az 1920-as évektől napjainkig terjed, amelyet a tanulmány három részre

bont, a második világháborút megelőző időszakra, a szocializmus korszakára, végül a rendszerváltás utáni időszakra. A világháború előtti és utáni rész tartalmában némileg eltér egymástól. A második világháborúig tartó konjunktúrakutatásról szóló ismertetőnk elsősorban arra koncentrál, hogyan épül az empirikus konjunktúrakutatás a gazdaságelméletre, hogyan reflektál a statisztika a konjunktúraelméleti fejleményekre, illetve ennek milyen intézményi keretei jöttek létre. Ez utóbbit abból a szempontból is fontosnak tartjuk ismertetni, mert a konjunktúraelmélet és a ráépülő elemzés, indikátormódszertan, előrejelzés intézményi keretei átalakultak, és a korábbiaknál kevésbé segítik elő a tudományág fejlődését. Véleményünk szerint a szakmai együttműködés magas szintje hozzájárult ahhoz, hogy a konjunktúrakutatás annyira színvonalas és korszerű volt Magyarországon egyes korábbi időszakokban.

Az 1945 utáni történet tartalmilag elsősorban a konjunktúramutatók, azok háttérének konkrét ismertetése (amennyiben van mögötte elméleti háttér, azt is igyekszünk bemutatni természetesen), az elemzések prezentálása. Azt gondoljuk, hogy a két korszak nemcsak a mi cikkünkben különbözik egymástól, az 1945 utáni konjunktúrakutatásra jellemző, hogy sokkal kevésbé a gazdaságelmélettel összhangban, arra reflektálva, esetleg azt kiegészítve fejlődött, sokkal inkább az empirikus elemzések vették át az elmélet (illetve az elmélet és gyakorlat állandó összeegyeztetésének) helyét.

1. A második világháború előtti időszak

A kezdeti összehangolt lépésekre az első világháborút követő történelmi helyzet készítette a kutatókat. Konjunktúrakutatási jellegű vizsgálatok, tanulmányok (példaképpen említjük *Kőrösy József* [1902] érdekes módszertani cikkét a részvényárfolyamok elemzéséről) már az első világháború előtt is voltak, de azt követően, az 1920-as évektől több szempontból is példaértékűen fejlődött a konjunktúrakutatás.

A két világháború közötti konjunktúrakutatás sajátossága, hogy három területen párhuzamosan, egymással összekapcsolódva alakult:

- A konjunktúrakutatás módszereinek feltérképezése, fejlesztése, a módszertan kapcsolata a közgazdasági elmélettel, gazdaságpolitikai gyakorlattal.
- A módszertan segítségével konkrét elemzések végzése, a magyar gazdaság rövid és középtávú konjunkturális helyzetének leírása, előrejelzése.
- A konjunktúrakutatás intézményi kereteinek kialakítása, az ezen a területen dolgozók munkájának segítése a keretek megteremtésével.

Az a tapasztalatcsere, amely az intézményekben kialakult pozitív módon visszahat a módszerek, elméletek fejlődésére, azok hatékonyabb alkalmazására a gyakorlatban.

Kiterjedt módszertani kutatások folytak, amelyek eredményei cikkekben, és monográfiászerű könyvekben is megjelentek. Három összefoglaló mű is napvilágot látott, amelyek mindegyike a mai napig példaértékű lehet a statisztikusok számára, mert a kiterjedt elméleti kutatásokat egy sor gyakorlati számítás, elemzés segítségével illusztrálták. *Theiss* [1943], *Andreich* [1937] és *Rostás* [1937] könyvei mai szemmel nézve is a konjunktúrakutatás jól használható kézikönyvei. Mindezek az elsősorban statisztikai jellegű monográfiák közgazdasági elméleteken alapulnak, azokkal szervesen összekapcsolódva elemzik a gazdaság állapotát. Az elméleti alapot a Heller Farkas nevével fémjelzett közgazdasági iskola jelenti. (Az elméleti megalapozás Heller nagy összefoglaló közgazdasági művein kívül, külön erről szóló cikkében is megjelent (*Heller* [1927], [1945])). Ezekben az írásokban is jellegzetes az a komplexitás, ami a háború előtti közgazdászokat-statisztikusokat jellemezte. *Theiss* [1943] könyvét három nagy részre bontja, egymás után tárgyalja

- a konjunktúrafolyamatok tapasztalati vizsgálatát,
- a konjunktúraelméleteket,
- a konjunktúrapolitikát.

Heller a tapasztalati vizsgálatok során megfogalmazza (amit a determinisztikus idősor elemzésben a mai napig ilyen módon tanítunk), hogy az idősorok részei a trend, a ciklus, a szezonális és a véletlen, tárgyalja a trendkimutatás módszereit, és azt, hogy a konjunktúraelemzés elsősorban a ciklus vizsgálatán alapulhat. Művében a tapasztalati elemzéseket összekapcsolja a konjunkturális hullámzások lehetséges okaival, amiket a közgazdaságtudomány addigi eredményei alapján a következő pontokban foglal össze:

- Kereslet-kínálat egyensúlya, az erre való törekvés, illetve ennek megbomlása.
- Termelés dinamikája: a termelés idősüksége, ennek hatása a konjunktúrára.
- Termelési és fogyasztási javak keresletének dinamikai összefüggései: a fogyasztási kereslet viszonylag kis kilengése is nagy változást okozhat a termelőeszközök előállításában (keynesi multiplikátor és akcelerátor elv).
- A pénz és a hitel dinamikája: a pénz elvileg semleges a reálgazdaságra nézve, de ismerteti *Hicks* [1937] alapján az IS-LM-görbéket is.

– A konjunktúrahullámzás fiskális-monetáris tényezői. (Megkülönbözteti a piaci és a természetes kamatlábat. Két eset lehetséges, a válságot a tőkehiány vagy másként a túl alacsony megtakarítás idézi elő, vagy pedig a túltőkésítés.)

– Kitér a lehetséges exogén tényezőkre (például a napfoltok hatása a mezőgazdaságra). Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a mezőgazdaság már a könyv írása idején is – alacsony súlya miatt – kevésbé okozott gazdasági ciklusokat. *Schumpeter* [1934] munkájára is felhívja a figyelmet, miszerint az innovációk elterjedése is ciklikus ingadozást okoz.

Theiss Ede regressziós modellekkel számszerűsíti az egyes komponenseket, a paraméterek becslése mellett a standard hibákat is kiszámítja és értelmezi a hatások minél megbízhatóbb értékelése céljából. A statisztikai-ökonometriai módszertan mellett Theiss figyelmet fordít a kialakuló konjunktúraciklusok bemutatására, értelmezésére is. Gyakorlatilag a napjainkban tárgyalt, ismert ciklusok mindegyikére kitér (1943-ban!), felsorolja és jellemzi a következőket:

- Kitchin-ciklus: pénzügyi ciklus;
- Kuznets-ciklus: 20–25 éves periódusú hullámzás;
- Kondratyev-ciklus: 50–70 éves periódusú hullámok;
- konjunktúraciklus: 8–12 éves periódusú hullámok;
- mezőgazdasági ciklusok: például sertésciklus.

Mindhárom említett könyvben részletesen szó esik a konjunktúrapolitikáról is, azaz az elemzések a gazdaságpolitikai következményeket is vizsgálják. A konjunktúrapolitika elemzése empirikus és elméleti pilléreken egyaránt nyugszik. Példásképpen érdemes kiemelni a következő területeket, amelyeket részletesen is megvizsgálunk:

– Pénz- és hitelpolitika: a pénzmennyiség szabályozása és a jegybank nyíltpiaci műveletei, ennek variációi (hatásossága) válság esetén. Theiss szerint ezeket igazán a növekedés lassulásakor érdemes használni.

– Beruházási és pénzügyi politika: olyan területen kell állami beruházásokat végrehajtani, ahol nincs megfelelő kereslet. Akkoriban a hardipar volt kifejezetten ilyen.

– Bér és árpolitika: a bércsökkenésnek jövedelemcsökkentő hatása van. Ha a gazdasági szereplők további bércsökkenést anticipálnak, az elmélyítheti a válságot. Sem Theiss, sem Andreich nem támogatja ezt az elgondolást, mert a piaci törvények durva megsértésének tartják.

– A következő évtizedek fényében talán furcsa, de mind a három szerző hangsúlyozza a gazdasági élet tervszerű irányításának szükségességét. Megjelenik az a nézet, mely szerint a gazdaság működésének jó feltérképezése (esetleg megfelelő egyenletekkel, számszerű modellekkel) pontosabb beavatkozási lehetőségeket biztosít. Felhívják a figyelmet a közjavak szintjére, amelyek a könyvek írásának idejére jelentősen nőttek a XIX. századi szintekhez képest.

A két világháború között a *Statisztikai Szemlé*ben temérdek cikk jelenik meg a konjunktúrakutatás kapcsán (ezeket az irodalomjegyzékünkben csak példaszerűen idézzük, számuk az idézeteknél jóval nagyobb), közülük jó pár módszertannal foglalkozik, mint például *Varga* [1929], *Sipos* [1927], vannak tanulmányok, amelyek a konkrét elemzések eredményeit mutatják be. Ezek közül *Sipos* [1938] komplexen írja le az 1920 és 1937 közötti konjunkturális helyzetet.

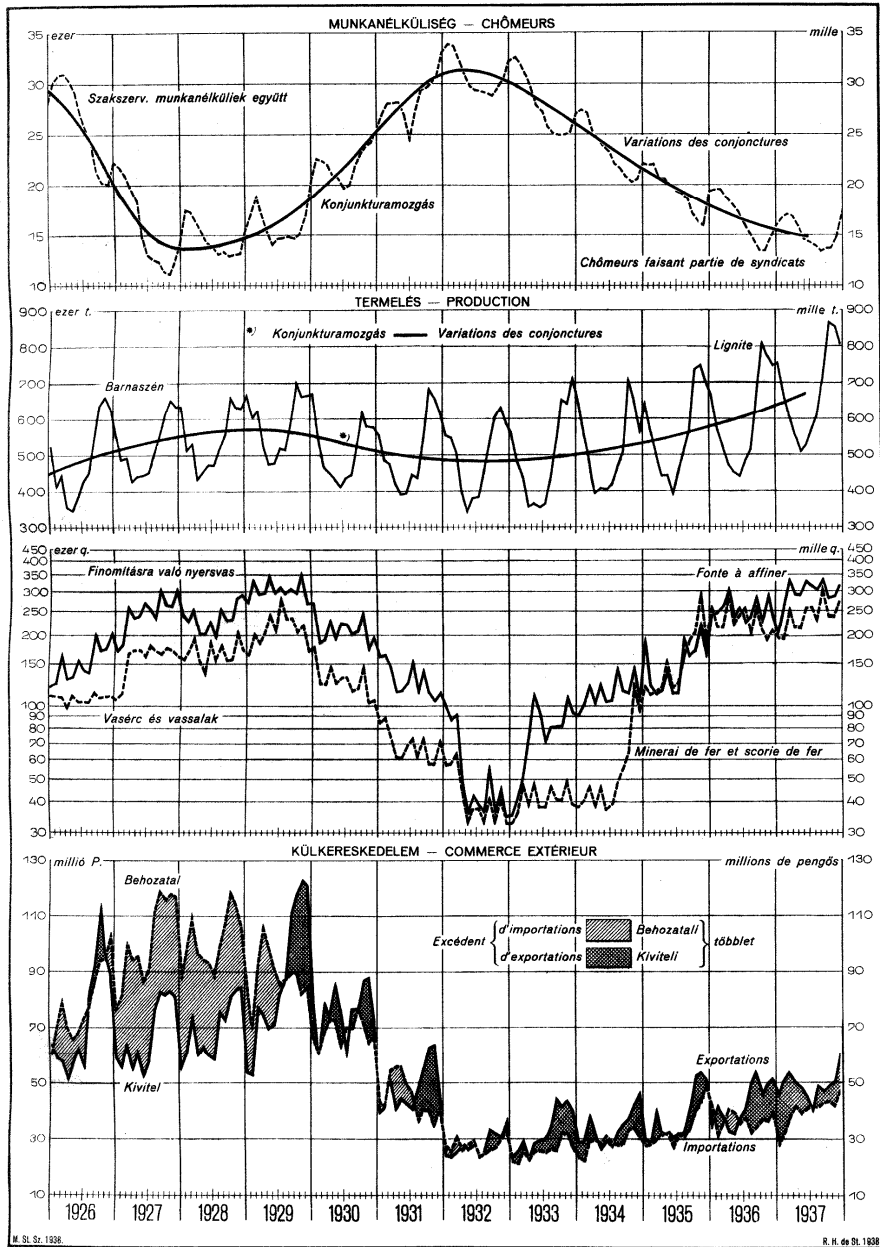
Ebből a tanulmányból származik az 1. ábra, amelyet annak érzékeltetésre mutatunk itt be, mennyire sokoldalúan elemzik ebben az időszakban a gazdaság konjunkturális mozgásait.

Napjainkban talán a legérdekesebb az a kiterjedt tevékenység, amit a konjunktúrakutatás előremozdítása érdekében az intézményi rendszer kiépítésére, megalapozására végeztek.

Az I. világháború után, „az összeomlást követő időkben” a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatalban megszervezik a konjunktúra szempontjából is alapvető jelenségek rendszeres megfigyelését, ami a következő területeket jelenti, általában mindenhol havi rendszerességgel:

- nagy- és kiskereskedelmi árak megfigyelése, ezzel összefüggő megélhetési indexek, nagykereskedelmi indexszámok konstruálása, közlése;
- valuták hullámozása, tőzsdei árfolyamok alakulása;
- munkabér, munkanélküliség, a munkapiac általános helyzetének jellemzése;
- ipari termelés (ezen belül bányatermékek, jövedéki cikkek);
- a szállítás (a korban legfontosabb vasúti forgalom), külkereskedelem jellemzése;
- pénzügyi jellegű mutatók, pénzmennyiség, kamatok alakulása.

1. ábra. Néhány konjunktúramutató alakulása Sipos Sándor [1938] elemzéséből

Forrás: Sipos [1938].

1927-ben merül fel az igény, hogy a statisztikai hivatalok, minisztériumok, bankok, egyetemek, gazdasági érdekképviselők bevonásával a KSH közreműködésével megszervezzék a magyar konjunktúrastatisztika keretintézményeit is. Ezt hosszas előkészítő munka előzi meg, amit végig a KSH keretein belül, de a szakma legszélesebb körű bevonásával szerveznek. (Ez a *Statisztikai Szemlében* [1927a], [1927b] jól dokumentáltan követhető folyamat, az első ülésről és az Országos Statisztikai és Konjunktúrakutató Bizottság megalakításáról [erre 1927 nyarán kerül sor] szóló beszámoló jegyzőkönyvszerűen részletezett).

A bizottság keretein belül az egyes területeken dolgozók cserélik ki tapasztalataikat, albizottságok működnek, és rendszeresen be is számolnak az eredményekről. 1928-ban megalakul a *Varga István* vezette Magyar Gazdaságkutató Intézet, amely egészen 1948-ig megjelentette kiadványait, amelyekben a konjunktúraciklusok részét vagy egészét vizsgálták idősorok elemzése alapján. Ezen kívül már 1940-ben felmerült a szubjektív elemeket felhasználó, gazdasági szereplők véleményén alapuló gazdaságkutatásnak a lehetősége is. Az intézetet azonban 1949-ben megszüntették, így ez a kutatási irány hosszú időre teljesen megszűnt Magyarországon (*Mányó-Váróczi* [2016], *Csányi et al.* [1988]).

2. A második világháborútól a rendszerváltásig

A második világháború alatt a konjunktúrakutatás a hivatalos statisztikai szolgálattal együtt működésképtelenné vált. A világháborút követő években az újjáépítés és az új gazdasági rendszer kiépítése volt hangsúlyos feladat, azonban az nyilvánvalóvá vált, hogy a Heller Farkas iskolájához tartozó konjunktúrakutatás ellentmond az új rendszer paradigmáinak.

Az új rendszer kialakulásával a konjunktúrakutatás teljesen háttérbe szorult, hiszen a kommunista gazdasági mechanizmus, amely a tervek teljesítésére épül, elméletileg szükségtelenné teszi a gazdasági helyzet ex post vizsgálatát. A tervek teljesülnie kell. Ha ez mégsem valósul meg, akkor annak oka nem a rendszer működésében keresendő. A prognosztizálásnak és a gazdasági szereplők véleményének sem volt akkoriban szerepe.

1948-ban Péter Györgyöt nevezték ki a KSH elnökévé. Ebben az időben (1953-ig) a Statisztikai évkönyvek titkosak voltak, csak a döntéshozókhöz juthattak el az adatok. Némely adat hitelessége még így is megkérdőjelezhető volt (például a termelőszövetkezeti tagok száma, amelynek meghatározásánál – felsőbb utasításra – nem volt szabad levonni a meghaltak számát) (*Rév* [1996]). A KSH elnöke és a hivatal alkalmazottai voltak a legtájékozottabbak a gazdaság állapotát illetően. Nem véletlen, hogy az első kiadványok egyike – amely a rendszer működésének problémáira

kifejezetten felhívta a figyelmet – egy 1953-as KSH-publikáció volt, „Cipőtermelés és elosztás 1952. évben: készlet, minőség, elosztás, stb.” címmel. Nem kavart túl nagy vihart, mivel a szigorúan titkos kiadvány 25-25 példányban jelent meg. A jelentés összefoglalta a cipőpiac tendenciáit 1952-re vonatkozóan. A cipőtermelés növekedett, de a kereslet mégsem sikerült kielégíteni, ennek ellenére jelentős elfekvő készletek keletkeztek. Ennek az volt az oka, hogy a tervezésnél a kereslet jelzéseit egyáltalán nem vették figyelembe, a minőség nem volt megfelelő, és az árakat sem a keresletnek megfelelően határozták meg (KSH [1953]).

Péter György 1954-es „*A gazdaságosság jelentőségéről és szerepéről a népgazdaság tervszerű irányításában*” című cikke, a reform-közgazdaságtan első dokumentumának tekinthető (Kornai [1994]). Ebben a szerző azt elemzi, hogy a tervutasítások, amelyek teljességgel részletesek, és a párt kongresszusainak a termelékenység növelésére vonatkozó határozatai miért nem eredményesek. Hangsúlyozza, hogy a túlzott centralizáció, az önállóság teljes hiánya megakadályozza a vállalatok megfelelő működését. Kiemeli, hogy a termelés célja a szükségletek maximális kielégítése. Ezt akkor lehet elérni szerinte, ha az alkalmazottak elé ellenőrizhető célokat tűznek ki, és anyagilag érdekeltté teszik őket annak végrehajtásában. Az eredményességet pedig a jövedelmezőség alapján lehet mérni, aminek feltétele az árak piacnak megfelelő alakulása (Péter [1954]).

A cikk nagy vitákat váltott ki, a szerzőt revizionizmussal vádolták. Mindenesetre ettől kezdve a gazdasági mechanizmus kérdése a közgazdasági viták középpontjába került, és az 1980-as évekre kialakult a szocializmus cikluselmélete. Bauer [1981] könyve levezeti, hogyan okoz a hiány ciklust a beruházási keresleten keresztül. A beruházási igények jóváhagyásával két eset következhet be. Egyik szerint a túlságosan nagy volumenű tőkefelhalmozás kiszorítja a fogyasztási javak termelését a gazdaságban, így csökken a fogyasztás. Másik esetben a külső egyensúly terhére valósul meg a tőkefelhalmozási hányad növekedése.

Bródy [1980] a marxi érték és újratermelési elmélet matematikai modelljét felhasználva kiterjeszti a szocialista cikluselméletet a nem egyensúlyi helyzetek elemzésére is, ebben az értelemben szintetizálja a szocialista és a klasszikus közgazdaságtan eredményeit. Felhívja a figyelmet arra, hogy a termelés időigénye és az ágazatok közötti kapcsolat a tökemátrixon keresztül az egyes szektorokban eltérő hosszúságú egymással összefüggő ciklusokat okoz. Az így fellépő ingadozások a gazdaság intézményrendszerétől függetlenül alakulnak ki.

A szocialista rendszerre kialakított cikluselmélet mellett a második világháború előtti cikluselemzésig visszanyúló vizsgálatok egyik első dokumentuma Sipos Béla „Konjunktúraelemzés- és prognosztizálás (a Heller Farkas iskola eredményeinek felhasználásával)” című könyve, amely átfogó módszertani segítséget nyújt azok számára, akik konjunktúravizsgálatot vagy előrejelzést szeretnének készíteni, mindemellett ismerteti a fontosabb ciklusokat is. Az előrejelző módszereket a vállalatok is elkezdik használni a tervezésük során (Sipos [1983]).

Az új gazdasági mechanizmus körüli viták, a tervek teljesítési problémái az 1966-ban elfogadott reformtervrázhoz, majd annak 1968-ban kezdődő – reformszocializmusnak nevezett – megvalósításához vezettek (Kornai [1994]). Ehhez a folyamathoz kapcsolódóan alakul meg 1964-ben a Konjunktúra- és Piackutató Intézet (KOPINT), majd a KSH-hoz kötődve 1966-ban a Gazdaságkutató Intézet.

A Gazdaságkutató Intézet létrejöttétől kezdve, a KSH területi igazgatóságainak együttműködésével végzett minden ágazatra kiterjedő véleménykutatást, és ennek segítségével előrejelzéseket készített. 1968 és 1970 között a Belkereskedelmi Kutatóintézet, majd 1984-től az Ipargazdasági Intézet kezdett minősítő jellegű kérdések lekérdezésébe. Ehhez a felméréshez csatlakozott 1986-ban a KOPINT, 1987-től önálló vélemények lekérdezésén alapuló konjunktúrakutatást indított az ipar területén, és az eredményeket konjunktúrateszt néven közölte.

A KOPINT az összes iparban működő vállalatnak és szövetkezetnek (2100 szervezet) elküldte negyedéves gyakoriságú kérdőívét. Kizárólag minősítő jellegű kérdéseket tettek fel négy blokkba szervezve: aktuális negyedév értékelése; következő negyedévre vonatkozó várakozások; változó kérdéscsoport; a vállalat működésére vonatkozó kvantitatív adatok. Az eredményeket a szervezetek alkalmazotti létszámával súlyozva aggregálták, és a „Konjunktúratükör” című kiadványban publikálták (Csányi *et al.* [1988]).

3. Konjunktúrakutatás a rendszerváltást követően

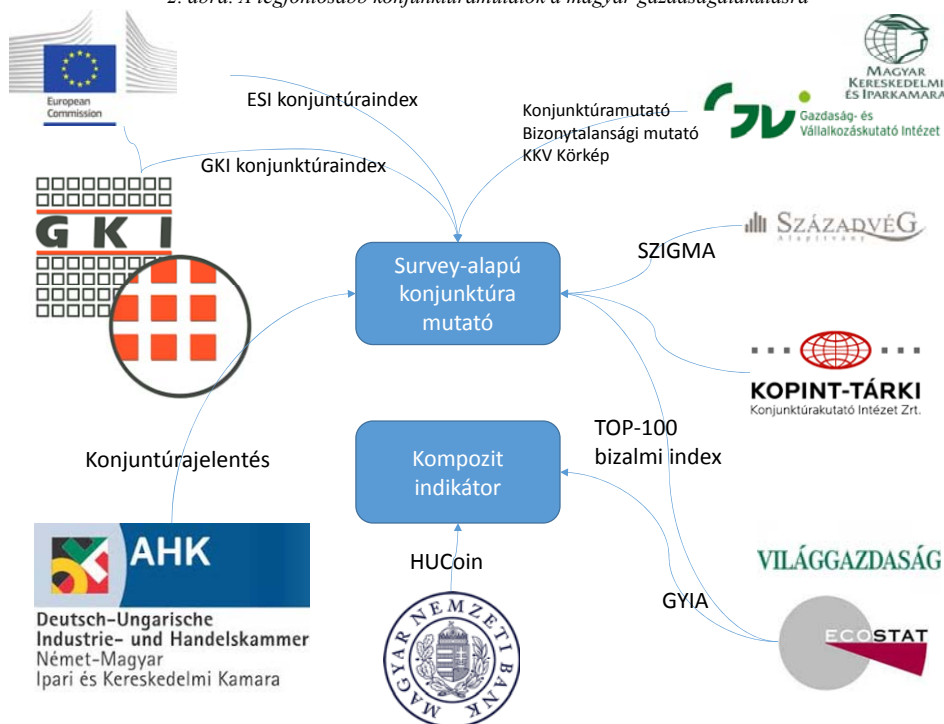
A rendszerváltást követően Magyarországon és a többi közép- és kelet-európai országban is a nyugat-európai vállalati felméréseken alapuló konjunktúrakutatás terjedt el. A felmérés során a vállalatvezetőktől a kérdőívek kitöltését kérik, amelyen az üzletmenetre, a rendelésállomány alakulására, a termelésre, foglalkoztatásra és a készletek nagyságára vonatkozó kérdések szerepelnek. Mindemellett természetesen olyan leading indikátorok kiszámítására is sor kerül, amelyek képesek előre jelezni a GDP változását. A konjunktúrakutatás legfontosabb szereplőit és a mutatókat a 2. ábra tartalmazza.

Az Európai Unió üzleti (ipar, építőipar, kereskedelem, szolgáltatások) és lakossági felméréseit az Európai Bizottság koordinálja, e program magyar résztvevője a GKI Gazdaságkutató Zrt.¹ Az Európai Bizottság havi gyakorisággal publikálja az

¹ Az Európai Unió 28 tagállamából 15 esetben a nemzeti statisztikai hivatal önállóan vagy valamilyen kutatóintézettel közösen hajtja a végre a felmérést. Kilenc országban önálló kutatóintézet végzi a felmérést, míg a maradék négy esetben a központi bank vagy egyetem a végrehajtó. (https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/business-and-consumer-surveys/methodology-business-and-consumer-surveys/partner-institutes_en#financial-survey)

ESI- (economic sentiment indicator – gazdasági hangulatindex) mutatót, amely a tagországokban végrehajtott felmérések eredményeiből összeállított mutatószám.

2. ábra. A legfontosabb konjunktúramutatók a magyar gazdaságalakulásra

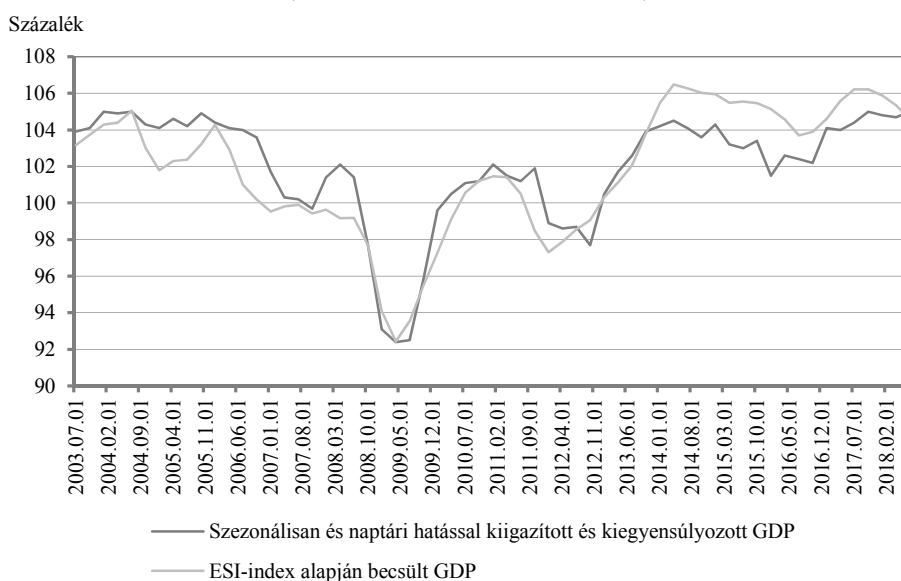
Az 1992-ben önállóvá vált GKI² 1996 januárja óta havonta szervez üzleti felméréseket az ipar és a kereskedelem, negyedévenként az építőipar területén. A szolgáltatói szférára vonatkozó negyedévenkénti kutatások 1998-ban kezdődtek. 2002 januárja óta az építőiparban és a szolgáltatások területén is havi a megkérdezések gyakorisága. A GKI havonta mintegy 5500 húsz fő felett foglalkoztató, jogi személyiségű vállalkozást keres meg, esetükben a válaszadási arány (18–25%) alacsonyabb az EU-átlagnál. A kapott válaszok ágazati és regionális szempontból kielégítően reprezentáltak, ugyanakkor a kisvállalkozások alulreprezentáltak. A *fogyasztói felmérések* (1000 fő bevonásával) a GKI szervezésében 1993 februárja óta havonta folynak Magyarországon. A kiválasztott minta nem, kor, iskolai végzettség és településtípus szerint reprezentatív, a válaszadási arány megközelíti a 100 százalékot (GKI [2018]).

² „Előrejelzés a magyar nemzetgazdaság ... évi várható fejlődéséről”, 1992-től, majd 1993-tól „A gazdaság szereplőinek várakozási az ... gazdasági folyamatokról: 1. számú előrejelzés” című kiadványai éves gyakorisággal jelennek meg.

A felmérések egyaránt tartalmazzák a korábbi, illetve a következő hónapokra vonatkozó kérdéseket. A GKI Gazdaságkutató Zrt. konjunktúraindexeit, valamint a kérdőívek kérdéseit a Függelék táblázata ismerteti.

A 3. ábra bemutatja, hogy 2003. harmadik és 2018. harmadik negyedév közötti időszakra a – negyedéves szezonálisan és naptári hatással kiigazított és kiegyensúlyozott – GDP volumenindexre felírt modellben a szolgáltatásokra, a fogyasztásra és az építőiparra vonatkozó magyar ESI-indexek (vagyis GKI-indexek) bizonyultak szignifikánsnak, azonban magyarázó erejük csupán közepesnek mondható. A magyar GDP előrejelzésnél nem magas az ESI-indexek magyarázóereje, ugyanakkor az EU aggregált ESI-indexek jó magyarázó erővel rendelkeznek az EU-s GDP $t + 30$ napos előrejelzésénél (Kokkinen–Wouters [2016]).

3. ábra. Szezonálisan és naptári hatással kiigazított és kiegyensúlyozott GDP és az ESI-indexek alapján becsült GDP
(előző év azonos időszaka = 100 százalék)

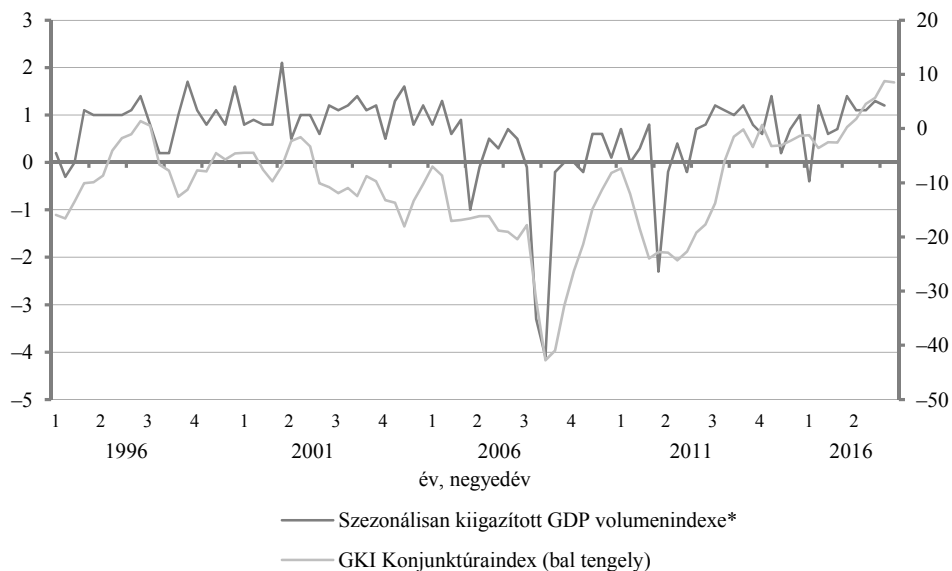

Forrás: Saját szerkesztés az Európai Bizottság és a KSH adatai alapján.

A 4. ábra a GDP szezonálisan kiigazított volumenindexét és a GKI konjunktúra-indexét tartalmazza.

Vizsgálataink szerint a GKI Konjunktúraindexe nem alkalmas a GDP előrejelzésére, mivel inkább lagging típusú indikátor. A két részegysége, az Üzleti Bizalmi Index és a Fogyasztói Bizalmi Index ugyanakkor a nem pénzügyi vállalatok hozzáadott értékének, illetve a fogyasztás alakulásának külön-külön jó előrejelzése lehet, de ezt részletesen nem vizsgáltuk.

4. ábra. A szezonálisan kiigazított GDP volumenindexe és a GKI konjunktúraindexe

* Az előző év azonos időszaka = 100 százalék.

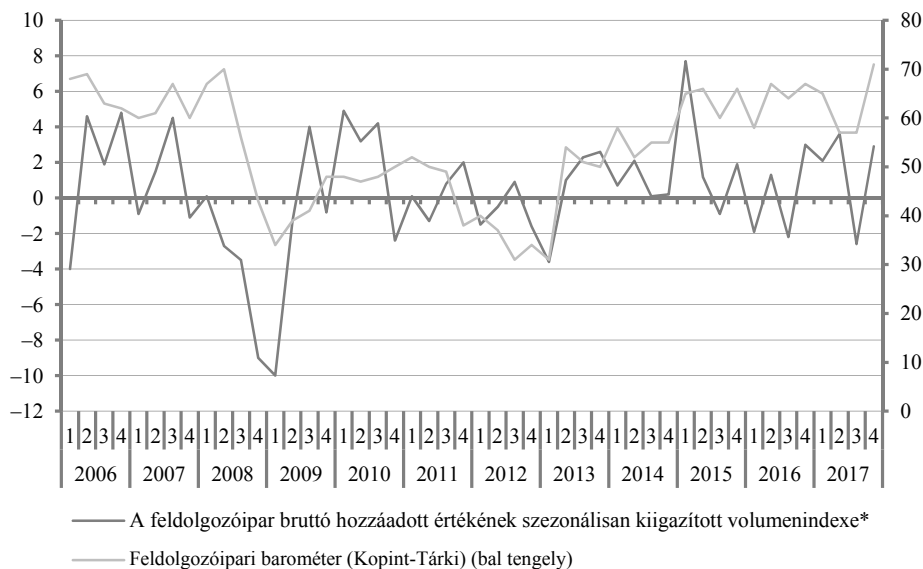
Forrás: Saját szerkesztés a GKI és a KSH adatai alapján.

A *Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézet Zrt.*-t 2007. március 1-jén alapította a több évtizedes gazdaságtudományi múltra visszatekintő KOPINT kutatógárdája, a Konjunktúra Kutatási Alapítvány és az alkalmazott társadalomkutatással foglalkozó TÁRKI Zrt. Az új intézet kutatói a Kopint-Datorg-ból váltak ki, amelynek jogelődje az 1964-ben alapított Konjunktúra- és Piackutató Intézet (KOPINT) (*Kopint-Tárki* [2018]).

A rendszerváltást követő években a hazai gazdasági elemzők által leggyakrabban figyelt mutatók a GKI ipari és a Kopint-Datorg feldolgozóipari bizalmi indexei voltak. *Tóth* [2002] arra a következtetésre jutott, hogy az akkori konjunktúramutatók közül e kettő felelt meg a módszertani elvárásoknak. A kutatók azonban arra hívták fel a figyelmet, hogy a két intézet kompozit bizalmi indexei inkább követik a feldolgozóipari termelés negyedév/negyedév típusú indexeinek idősorát, semmint előre jelezzék a feldolgozóipari termelés alakulását (*Pula-Reiff* [2003]).

Az 5. ábra alapján azt mondhatjuk, hogy a feldolgozóipar bruttó hozzáadott értékének alakulása és a Kopint-Tárki feldolgozóipari barométere között van kapcsolat. Az idősor egyes részeiben lagging, más részeiben coincident az indikátor viselkedése.

5. ábra. A feldolgozóipar bruttó hozzáadott értéke és a Kopint-Tárki feldolgozóipari barométere

* Az előző negyedév = 100 százalék.

Forrás: Saját szerkesztés a Kopint-Tárki és a KSH adatai alapján.

Az MKIK GVI (Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Nonprofit Kft.) olyan nonprofit, független kutatóműhely, amelyet az MKIK 1999 márciusában alapította abból a célból, hogy aktívan részt vállaljon a gazdasági döntéshozatalban azért, hogy információt és strukturált adatokat szolgáltasson a bel- és külső piacokról, valamint a kamarai tagsággal rendelkező vállalatok jelenlegi és várható üzleti helyzetéről.

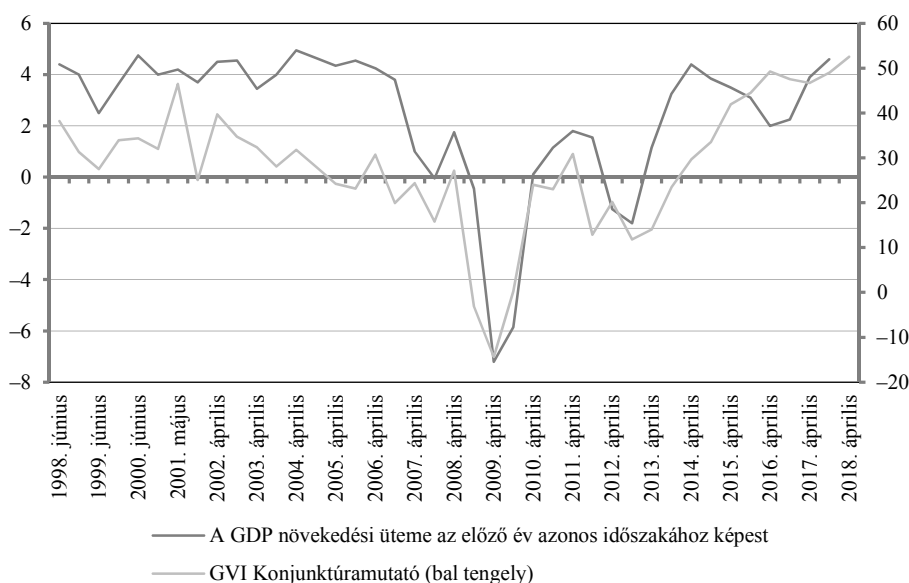
Az MKIK GVI negyedéves vállalati konjunktúrafelmérésében 400 cégvezetőt kérdez meg a cégük üzleti helyzetéről és kilátásairól. A minta 300 darab KKV- (kis- és középvállalkozás) (20–249 fő között) és 100 darab nagyvállalkozást (250 fő felett) foglal magában. A teljes mintára vonatkozóan a Negyedéves Konjunktúramutatót és a Negyedéves Bizonytalansági Mutatót (Konjunktúramutató szórását) számítják ki. A megkérdezett KKV-k esetében pedig a KKV Körkép Konjunktúramutatót, valamint és a KKV Körkép Bizonytalansági Mutatót (KKV Körkép Konjunktúramutató szórását) közlik.

A Negyedéves Konjunktúramutató tíz komponensből áll, amelyek között szerepel a jelenlegi és a várható üzleti helyzet, a termelés, valamint a jövedelmezőség az elmúlt negyedévben, továbbá a várható alakulásuk, a rendelésállomány, a létszám, valamint a beruházás és a kapacitáskihasználás várható alakulása. A mutatók értékét felmérő kérdésekre a vállalatok „Jó/Javul/Nő/Javulni fog/Nőni fog” válaszai 100 pontot, „Kielégí-

tő/Nem változik/Azonos lesz/Változatlan” válasza 0 pontot, „Rossz/Romlik/Romlani fog/Csökkenni fog/Csökken” válasza pedig –100 pontot érnek. A mutató a tíz komponens értékeinek számtani átlagaként áll elő (*GVI* [2018b]).

A 6. ábra a GDP és a GVI Konjunktúramutató alakulását mutatja be, amely alapján azt mondhatjuk, hogy az idősor egyes szakaszaiban leading/coincident az indikátor.

6. ábra. A GDP és a GVI Konjunktúramutató alakulása

Az MKIK GVI emellett félévente publikálja az ún. GVI Konjunktúramutatóját, amely a következő hat hónapra várható üzleti helyzet, megrendelések, gép- és építési beruházások súlyozott átlagából áll (*GVI* [2018a]).

Az ipari termelés előrejelzésére 2000-ben összeállított leading indikátor az egyik első vizsgálat volt a kompozit indikátorok összeállítására Magyarországon. Problémát jelentett az, hogy a rendszerváltás miatt nem álltak rendelkezésre megfelelő hosszúságú idősorok, továbbá az adattartalom sem volt megfelelő. A vizsgált időszakra összeállított hosszú távú kompozit indikátor a hosszú lejáratú hiteleket, a vállalkozások jövőre vonatkozó várakozásait és a termékeik jövőbeli értékesítésére vonatkozó prognózisokat foglalta össze. A rövid távú indikátorok között volt az euró árfolyama, a termelés előző időszakhoz viszonyított változása, a kapacitáskihasználtság szintje és a vállalatok jelen helyzetének megítélése (*Reiff–Sugár–Surányi* [2000]).

A *KSH ECOSTAT Gazdaságelemző és Informatikai Intézete* 1998-ban alakult meg, 2000-től havi rendszerességgel készített rövid távú konjunktúravizsgálatokat. Nagy nyilvánosságot kapott a legnagyobb vállalatok körében végzett ún. TOP-100

bizalmi index, a KKV-k havi konjunktúra-előrejelzéseit összefoglaló index, valamint a negyedévenként elkészített lakossági bizalmi index is (Belyó [2003]).

Az ECOSTAT 2010. július 1-jétől Kormányzati Hatásvizsgálati Központ néven a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium szakmai irányításával működő intézmény lett (KSH [2018]). Az ECOSTAT kutatói a *Világgazdaság* napilappal közösen dolgozták ki a GYIA- (gyorsulási irányadó) indexet. A GYIA egy leading típusú mutató volt, amely az adott hónap vége előtt információt tudott nyújtani az aktuális konjunktúrális helyzetről, annak előző hónaphoz viszonyított változásáról. A kidolgozott módszer azon alapult, hogy a GDP és bizonyos, a növekedést jellemző indikátorok között jól számszerűsíthető előidejű kapcsolat áll fenn. A magyarázó változóként használt indikátorok a GDP-nél egyrészt általában jóval hamarabb rendelkezésre állnak, másrészt a hatásuk késleltetett, így a konjunktúrát jóval a hivatalos adatok közzététele előtt is megbízhatóan lehet velük becsülni. Ebből adódóan olyan mutatókat vettek figyelembe, amelyeknek késleltetett hatása a konjunktúrára legalább olyan mértékű, mint az az időtartam, amely a kérdéses mutató közzétételéhez szükséges, hiszen csak így lehetséges az aktuális hónap konjunktúráját megbecsülni. A GYIA-indexet 2008. október végétől 2017. január végéig publikálta a *Világgazdaság*, az értelmezhetőség miatt azonban a 2004 és 2008 közötti időszakra visszamenőleg is közzétette (*Világgazdaság* [2008]).

A *Német-Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara* 1994 óta készít vállalati felmérést a magyarországi befektetők körében, amely során megkérdezik a tagvállalataikat és más külföldi beruházókat arról, hogyan látják a magyarországi gazdasági helyzetet és az üzleti környezetet.

A felmérést 2006 óta a közép-kelet-európai térség 15 más országában működő német külkereskedelmi kamarákkal közösen végzik, a magyarországi minta nagysága körülbelül 200 céget foglal magában.

Miközben a gazdaság és a saját vállalat helyzetéről és várható alakulásáról elsősorban üzleti, ágazati és makrogazdasági ismeretek alapján nyilatkoznak a vállalatvezetők, addig az „üzleti környezet” esetén a válaszok a várakozások alapján születnek.

A kérdőíves felmérés a következő területeket érintő kérdéseket tartalmazza:

– Üzleti környezet. Például: Hogyan értékelik a jelenlegi üzleti környezetet, az iparág helyzetét, a vállalat saját helyzetét az előző évhez képest? Hogyan fog változni az árbevétel, az export az előző évhez képest? Hogyan fog változni a foglalkoztatottak száma, a tőkeberuházások nagysága?

– Mennyire elégedett az alábbi üzleti feltételekkel? Például átláthatóság, jogrendszer, adózási szabályok, EU-tagság, munkaerőköltség, munkaerő képzettsége, rugalmassága.

- Csatlakozik-e az országa az eurózónához?
- Újra választaná-e befektetésnek ezt az országot? Ha nem, melyik országot választaná?
- Hogyan értékelné a felsorolt országokat aszerint, hogy mennyire vonzó befektetési célpont?
- Vállalati demográfiai adatok: iparág, foglalkoztatottak száma, export aránya az árbevételből.

A kamara a felmérés eredményeit minden évben „Konjunktúrajelentés Magyarország” címmel publikálta (*Német-Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara* [2018]).

A Századvég Gazdaságkutató Zrt. 2016 márciusa óta havonta készít makrogazdasági kiadványt „Havi monitor” címmel, amely a reálgazdasági, költségvetési és monetáris folyamatokat vizsgálja. Ebben közlik a gazdaságkutató által kifejlesztett SZIGMA (Századvég Index a Gazdasági Momentum Alakulásáról) konjunktúraindikátorok értékeit. *Balaton András* [2014]-ben ismertette az indexet, amely két részből áll: A SZIGMA CI a gazdaság jelenlegi állapotát foglalja össze egyetlen számban, míg a SZIGMA LEAD a 9 hónap (három negyedév) múlva várható gazdasági növekedésről ad képet. A pozitív CI-index azt jelenti, hogy a gazdasági növekedés magasabb, mint a korábbi trendérték, negatív érték esetén pedig a növekedés alacsonyabb, mint a historikus trend. Ha a SZIGMA LEAD indikátor pozitív, abban az esetben a növekedés 9 hónap múlva várhatóan magasabb lesz a trendértékénél, ezzel szemben, ha a mutató negatív, az a közeljövőben a növekedés trend alatti szintjére utal.

A Századvég Gazdaságkutató Zrt. negyedéves konjunktúraelemzést is készít, amely a nemzetközi kitekintés mellett a saját fejlesztésű trendrés típusú előrejelző modell segítségével 5-8 negyedéves előrejelzést készít a bruttó hazai termékre, GDP felhasználási oldalára, a munkaerőpiaci változókra, a fogyasztói árakra, a rövid lejáratú kamatokra, az árfolyamra, a külkereskedelmi mérlegre, valamint a folyó fizetési mérlegre és a költségvetési mutatókra (*Századvég* [2018a], [2018b]).

Végül a konjunktúraindikátorok között meg kell említeni a *Kertész–Kucsera–Szentmihályi* szerzők által bemutatott ún. *HUCoin konjunktúraindikátort*, amely nem a negyedéves GDP előrejelzésére szolgált, hanem a konjunktúra középtávon érvényesülő alapfolyamatainak adott időszak, illetve közelmúltbeli értékét becsülte kis késéssel. Az indikátor 79 elemet tartalmaz, amely közül 20 a külkereskedelemhez, 10 a GDP komponenseihez kapcsolódik, 25 különböző intézetek konjunktúraindexé, 9 munkapiaci, 7 pénzügyi és néhány egyéb változó. A szerzők szerint a HUCoin a historikus adatokon vizsgálva képes lett volna valós időben segítő információt nyújtani a 2012. januári, illetve 2013. áprilisi konjunktúraértékelés dilemmájánál (*Kertész–Kucsera–Szentmihályi* [2015]).

A táblázat a fontosabb konjunktúramutatók összetevőire, számítási gyakoriságára és publikációs periódusára vonatkozó legfontosabb információkat tartalmazza,

amelyből látható, hogy a Kopint-Tárki által a feldolgozóiparra számított mutatók állnak a leghosszabb időszorban rendelkezésre, ez – bár nem leading indikátor – a vonatkozási időszakról mégis jó képet képes nyújtani a korai rendelkezésre állásnak köszönhetően.

A Magyarországon a rendszerváltás után számított fontosabb konjunktúramutatók jellemzői

Szervezet	Mutató megnevezése	Számítások kezdete, időszaka	Gyakoriság	Típus*
GKI Gazdaságkutató Zrt.	HU.INDU, HU.SERV, HU.CONC, HU.RETA, HU.BUIL, HU.ESI GKI Üzleti Bizalmi Index GKI Fogyasztói Bizalmi Index GKI Konjunktúraindex	1996. január– 2002. február– 1993. február– 1996. január– 1996. január– 1996. január– 1996. január– 1996. január– 1996. január–	Havi	Leading Lagging
Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézet Zrt.	Feldolgozóipari Bizalmi Index Feldolgozóipari barométer	1988–	Havi	Lagging/Coincident
MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet Zrt.	Negyedéves Konjunktúramutató KKV Körkép Konjunktúramutató GVI Konjunktúramutató	1998. június–	Negyedéves Féléves	Leading/Coincident
ECOSTAT	GYIA	2008. október– 2017. január	Havi	Leading
Német-Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara	Nincs külön mutató, Konjunktúrajelentés Magyarország c. kiadvány	1994–	Éves	-
Századvég Gazdaságkutató Zrt.	SZIGMA CI SZIGMA LEAD	2016. március–	Havi	Coincident Leading
Magyar Nemzeti Bank	HUCoin	2015	-	Lagging

* A szerzők megítélése szerint.

Forrás: Saját szerkesztés a számításokat végző intézetek honlapja alapján.

4. Összefoglaló

A tanulmány célja az, hogy történeti áttekintést nyújtson a konjunktúrakutatás hazai történetéről.

A Varga István által vezetett Magyar Konjunktúrakutató Intézet, illetve az elméleti, módszertani megalapozást végző Heller Farkas közgazdasági iskolája és Theiss Ede munkássága indította útjára a magyar konjunktúrakutatást az 1920-as években. Ennek a korszaknak a módszertan és elmélet kidolgozása mellett az is az üzenete a mai statisztikusok számára, hogy a szakemberek együttműködésén alapuló intézmények felállítása mennyire hasznos, gyümölcsöző területe a statisztikai munkának.

A második világháború utáni években létrejövő új gazdasági keretrendszerbe nem illett bele a konjunktúrakutatás, szükségtelenné tette az ötéves termelési ciklusok kialakítása. Az 1950-es évek első felére a gazdasági rendszer működésképtelenségének a jelei mutatkoztak. Ennek következményeként 1966-ban – a reformszocializmus elveinek a kidolgozásával párhuzamosan – Péter György elnöksége alatt a KSH-n belül létrejött a Gazdaságkutató Intézet, ekkortól indult el a véleménykutatáson alapuló konjunktúrakutatás Magyarországon. Az 1980-as évek elejére kialakult a szocialista rendszer cikluselmélete is. A rendszerváltást követően több piaci alapon működő szervezet jelent meg, amelyek napjainkban is végeznek konjunktúrakutatást.

Függelék

A konjunktúraindexhez végzett felmérés kérdéscsoportjai

Konjunktúraindex	Havi kérdőív kérdései	Negyedéves kérdőív kérdései
ESI Ipar (Industrial confidence indicator, HU.INDU)	Termelés az elmúlt 3 hónapban Termelés a következő 3 hónapban Teljes rendelésállomány Export rendelésállomány Késztermékek állománya Eladási árak a következő 3 hónapban A cég foglalkoztatottsága a következő 3 hónapban	Termelést meghatározó tényezők Termelési kapacitás jelenlegi Termeléssel biztosított hónapok Rendelésállomány az elmúlt 3 hónapban Exportállomány a következő 3 hónapban Kapacitáskihasználás Versenyhelyzet belföldi piac Versenyhelyzet EU piac Versenyhelyzet EU-n kívüli piac
ESI Építőipar (Construction confidence indicator, HU.BUIL)	Építési tevékenység az elmúlt 3 hónapban Az építési tevékenységet meghatározó tényezők Általános rendelésállomány A cég foglalkoztatottsága a következő 3 hónapban Eladási árak a következő 3 hónapban	Termeléssel biztosított hónapok

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Konjunktúraindex	Havi kérdőív kérdései	Negyedéves kérdőív kérdései
ESI Kiskereskedelem (Retail trade confidence indicator, HU.RETA)	Üzleti tevékenység az elmúlt 3 hónapban Üzleti tevékenység a következő 3 hónapban Készletállomány Szállítói rendelésállomány a következő 3 hónapban Cég foglalkoztatottsága a következő 3 hónapban Eladási árak a következő 3 hónapban	
ESI Szolgáltatások (Service confidence indicator, HU.SERV)	Üzleti helyzet az elmúlt 3 hónapban Kereslet/árbevétel az elmúlt 3 hónapban Kereslet/árbevétel a következő 3 hónapban Cég foglalkoztatottsága az elmúlt 3 hónapban Cég foglalkoztatottsága a következő 3 hónapban Eladási árak a következő 3 hónapban	Az üzleti tevékenységet meghatározó tényezők A tevékenység volumenének potenciális növekedése
ESI Fogyasztás (Consumer confidence indicator, HU.CONF)	Pénzügyi helyzet az elmúlt 12 hónapban Pénzügyi helyzet a következő 12 hónapban Általános gazdasági helyzet az elmúlt 12 hónapban Általános gazdasági helyzet a következő 12 hónapban Fogyasztói árak az elmúlt 12 hónapban Fogyasztói árak a következő 12 hónapban Munkanélküliség a következő 12 hónapban Tartós fogyasztási javak főbb beszerzései a jelenlegi környezetben Főbb beszerzési szándékok a következő 12 hónapban Megtakarítások a jelenlegi környezetben Megtakarítási szándékok a következő 12 hónapban Megtakarítási képesség	Autóvásárlás a következő 12 hónapban Lakásvásárlás a következő 12 hónapban Lakásfelújítás a következő 12 hónapban
Pénzügyi szolgáltatások (FINA.EU aggregált mutató része, önállóan nem publikálják)	Üzleti helyzet az elmúlt 3 hónapban Kereslet/árbevétel az elmúlt 3 hónapban Kereslet/árbevétel a következő 3 hónapban Cég foglalkoztatottsága az elmúlt 3 hónapban Cég foglalkoztatottsága a következő 3 hónapban	Működési bevétel az elmúlt 3 hónapban Működési bevétel a következő 3 hónapban Működési költségek az elmúlt 3 hónapban Működési költségek a következő 3 hónapban A cég jövedelmezősége az elmúlt 3 hónapban A cég jövedelmezősége a következő 3 hónapban Tőkeberuházás az elmúlt 3 hónapban

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Konjunktúraindex	Havi kérdőív kérdései	Negyedéves kérdőív kérdései
		Tőkeberuházás a következő 3 hónapban Versenyhelyzet, globálisan, az elmúlt 3 hónapban Versenyhelyzet a hazai piacon az elmúlt 3 hónapban Versenyhelyzet az EU piacán az elmúlt 3 hónapban Versenyhelyzet az EU-n kívüli piacon az elmúlt 3 hónapban Versenyhelyzet, globálisan, a következő 3 hónapban Versenyhelyzet a hazai piacon a következő 3 hónapban Versenyhelyzet az EU piacán a következő 3 hónapban Versenyhelyzet az EU-n kívüli piacon a következő 3 hónapban
HU.ESI, a kompozit indikátor képlete: $0,4 * HU.INDU +$ $+ 0,3 * HU.SERV +$ $+ 0,2 * HU.CONST +$ $+ 0,05 * HU.RETA +$ $+ 0,05 * HU.BUIL$	–	–
GKI Üzleti Bizalmi Index	Ipari, kereskedelmi, építőipari, szolgáltató vállalkozások üzletmenete, forgalmi és foglalkoztatási várakozásai	
GKI Fogyasztói Bizalmi Index	Háztartások pénzügyi helyzetének várt alakulása Ország gazdasági helyzetének várt alakulása Munkanélküliségi helyzet várt alakulása Megtakarítási kilátások	
GKI Konjunktúraindex, kompozit indikátor: Üzleti Bizalmi Index és a Fogyasztói Bizalmi Index súlyozott átlaga	–	–

Irodalom

- ANDREICH J. [1937]: *A konjunktúrakutatás módszerei*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest.
- BALATONI A. [2014]: SZIGMA: a hazai gazdaságra fejlesztett egyidejű és előidejű indikátorrendszer. *Statisztikai Szemle*. 92. évf. 2. sz. 109–138. old.
- BAGÓ E. [2009]: Válságstatisztika. *Statisztikai Szemle*. 87. évf. 9. sz. 881–897. old.
- BAUER T. [1981]: *Tervgazdaság, beruházás, ciklusok*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest.
- BELYÓ P. [2003]: Az ECOSTAT Gazdaságelemző és Informatikai Intézet tevékenysége. *Statisztikai Szemle*. 81. évf. 9. sz. 734–740. old.
- BRÓDY A. [1980]: *Ciklus és szabályozás*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest.
- CSÁNYI T. – CSOLLÁNYI É. – HANN P. – NAGY Á. [1988]: A konjunktúrateszt alkalmazásának első hazai tapasztalatai. *Külgazdaság*. 32. évf. 2–3. sz. 419–424. old.
- HELLER F. [1927]: Konjunktúraelmélet és konjunktúrakutatás. *Közgazdasági Szemle*. LI. évf. 70. köt. 1–2. sz. 1–20. old.
- HELLER F. [1945]: *Közgazdaságtan I–II*. (Elméleti közgazdaságtan és közgazdasági politika) V. kiadás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest.
- HICKS, J. R. [1937]: Mr. Keynes and the „classics”; a suggested interpretation. *Econometrica*, Vol. 5. No. 2. pp. 147–159. <https://www.jstor.org/stable/pdf/1907242.pdf>
- KERTÉSZ B. – KUCSERA H. – SZENTMIHÁLYI S. [2015]: *A GDP növekedés középtávú folyamatainak új mutatója*. MNB-tanulmányok. 120. sz. Magyar Nemzeti Bank. Budapest. <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-tanulmany-hun-120-vegleges.pdf>
- KOKKINEN, A. – WOUTERS, H. [2016]: *EA and EU GDP Flash Estimates at 30 Days*. Eurostat. Luxembourg. <https://ec.europa.eu/eurostat/cros/system/files/euroissu1-2016-art3.pdf>
- KORNAI J. [1994]. Péter György, a reformközgazdász. In: *Árvay J. – Hegedűs B. A.* (szerk.): *Egy reformközgazdász emlékére – Péter György 1903–1969*. Cserépfalvi Könyvkiadó, T–Twins Kiadó. Budapest. 75–89. old.
- KÖRÖSY J. [1902]: A részvények árfolyamnyereségeinek és veszteségeinek megállapításáról. *Közgazdasági Szemle*. XXVI. évf. 27. köt. 1. sz. 342–363. old.
- KSH (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL) [1953]: *Cipőtermelés és elosztás*. Budapest.
- MÁNYÓ-VÁRÓCZI V. [2016]: *Varga István a tudományos szervező és gazdaságpolitikus*. PhD-dolgozat. Pázmány Péter Katolikus Egyetem. Budapest. <http://dx.doi.org/10.15774/PPKE.BTK.2016.006>
- PÉTER GY. [1954]: A gazdaságosság jelentőségéről és szerepéről a népgazdaság tervszerű irányításában. *Közgazdasági Szemle*. I. évf. Október. 300–324. old.
- PULA G. – REIFF Á. [2003]: A hazai konjunktúrafelmérések szerepe a feldolgozóipari termelés rövid távú előrejelzésében. *Statisztikai Szemle*. 81. évf. 3. sz. 267–283. old.
- REIFF, Á. – SUGÁR, A. – SURÁNYI, É. [2000]: Composite leading indicators for the Hungarian economy. *Hungarian Statistical Review*. Special number 4. pp. 52–77.
- RÉV I. [1996]: Az atomizáció előnyei. *Replika*. 23–24. sz. 141–158. old.
- ROSTÁS L. [1937]: *Konjunktúraelmélet és konjunktúrapolitika*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest.
- SÍPOS B. [1983]: *Konjunktúraelemzés- és prognosztizálás (a Heller Farkas iskola eredményeinek felhasználásával)*. Műszaki Tanácsadó Vállalat. Budapest.

- SIPOS S. [1927]: Az amerikai konjunktúrakutatás és annak tanulságai a magyar viszonyok szempontjából. *Statisztikai Szemle*. 5. évf. 12. sz. 1191–1202. old.
- SIPOS S. [1938]: A gazdasági konjunktúra alakulása 1920–1937. *Statisztikai Szemle*. 16. évf. 4. sz. 565–580. old.
- SCHUMPETER, J. A. [1934]: *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*. Harvard University Press. Cambridge.
- Statisztikai Szemle* [1927a]: Az Országos Statisztikai és Konjunktúrakutató Bizottság megalakítása. 5. évf. 7. sz. 786–789. old.
- Statisztikai Szemle* [1927b]: Az Országos Statisztikai és Konjunktúrakutató Bizottság első teljes ülése. 5. évf. 12. sz. 1202–1208. old.
- STIGLITZ, J. E. – SEN, A. – FITOUSSI, J. [2009]: *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Paris. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118123/Fitoussi+Commission+report>
- THEISS E. [1943]: *Konjunktúrakutatás*. Mérnöki Továbbképző Intézet. Budapest.
- TILY, G. [2009]: John Maynard Keynes and the development of national Accounts in Britain, 1895–1941. *Review of Income and Wealth*. Vol. 55. No. 2. pp. 331–359. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1471-8847.2009.00322.x>
- TÓTH I. J. [2002]: *Vállalati és lakossági konjunktúra felmérések Magyarországon*. MNB Füzetek. 1. sz. Magyar Nemzeti Bank. Budapest. <https://www.mnb.hu/letoltes/mf2002-1.pdf>
- VARGA I. [1929]: Tanulmányok a konjunktúrakutatásról. *Statisztikai Szemle*. 7. évf. 5. sz. 557–559. old.
- VARGA I. [1938]: Népmozgalom és konjunktúra. *Statisztikai Szemle*. 16. évf. 1. sz. 1–16. old.

Internetes források

- GKI (GKI GAZDASÁGKUTATÓ ZRT.) [2018]: *A GKI Zrt. konjunktúra-felmérései*. <https://www.gki.hu/language/hu/piac-es-konjunkturakutatas/a-gki-zrt-konjunktura-felmeresei/>
- GVI (GAZDASÁG- ÉS VÁLLALKOZÁSKUTATÓ INTÉZET) [2018a]: *A GVI 2018. áprilisi negyedéves konjunktúra-felvételének eredményei*. https://gvi.hu/files/researches/544/nkonj_182_elemzes_180606.pdf
- GVI [2018b]: *A GVI-ről*. https://gvi.hu/rolunk/a_gvi_rol
- KOPINT-TÁRKI [2018]: Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézet – Magunkról. <http://www.kopint-tarki.hu/magunkrol-2/kopint-tortenet/> 2018. július 31.
- KSH (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL) [2018]: *KSH Történeti kronológia*. https://www.ksh.hu/mult_torteneti_kronologia
- NÉMET-MAGYAR IPARI ÉS KERESKEDELMI KAMARA [2018]: Konjunktúrajelentés Magyarország. <https://www.ahkungarn.hu/hu/kiadvanyok/konjunkturajelentes/>
- SZÁZADVÉG [2018a]: *Havi Monitor*. <https://szadveg.hu/hu/kutatasok/a-gazdasagkutato-kutatasai/havi-monitor>
- SZÁZADVÉG [2018b]: *Makrogazdasági monitor és konjunktúraelemzés*. <https://szadveg.hu/hu/kutatasok/a-gazdasagkutato-kutatasai/uzletagi-monitorok/makrogazdasagi-monitor-es-konjunkturajelentes>

VILÁGGAZDASÁG [2008]: *Így készül a gyorsulási irányadó, a GYIA*. <https://www.vg.hu/gazdasag/igy-keszul-a-gyorsulasi-iranyado-a-gyia-246189/>

Summary

The study reviews the history of business cycle research in Hungary, analysing three periods (the one before World War II, the period from World War II to the regime change, and the period after the regime change). It presents the most important stakeholders, trends and results of the discipline. The historical and economic-historical embeddedness of business cycle research is decisive, and the research directions reflect the characteristics of the given period. Today extensive professional cooperation and communication would be useful in business cycle research.